

יחסי גומלין אדם וסביבה

נושא הפעילות: גינה לימודית, תמאם זועבי



מי אנחנו ?

שם הגננת: זועבי תמאם¹

שם הסייעת: עומרי שאדיה

שם הגן: אל-אמל (התקווה), נמצא בכפר נין, בצמוד לבית הספר הקהילתי. הכפר שייך למועצה האזורית בוסתן אל-מרג', ליד עפולה עלית.

ילדי הגן: בגן ישנם 35 ילדים בגילאי חובה (גילאי 5-6). אוכלוסיית הגן מגיעה ממשפחות מרקע סוציו-אקונומי מגוון, חלקם ממעמד סוציו-אקונומי נמוך וחלקם ממעמד סוציו אקונומי גבוה. ההורים המבוגרים יותר מתפרנסים בעיקר מחקלאות. כל ההורים לוקחים חלק בעשייה בגן.

מבוא

העשייה בגינה התחילה בעקבות לימוד נושא "הנביטה", אשר עורר בילדים סקרנות והתעניינות רבות. הילדים התחילו לשאול שאלות רבות סביב נושא הנביטה – "איך זה קורה?", "אילו צמחים צומחים אצלנו?"

בעקבות השאלות, העלו הילדים השערות אותן רצינו לבדוק וכך התחלנו לבצע תצפיות ולחקור. במהלך פעילות זו התרחשו דברים מדהימים – דיאלוג ושיח מדעי על נושא הנביטה שהחל להתנהל בין הילדים באופן טבעי, לכידות חברתית מדהימה שהקיפה את הילדים ועטפה אותם, גילויים מעניינים וחדשים מדי יום וחווית למידה מרגשת.

השאלה שנשאלה בסוף - "האם זה יצליח בגינה שלנו?" עוררה בילדים ציפייה והתלהבות עצומות. וכאן בעצם התחיל התהליך

¹ זועבי תמאם, טלפון: 054-6568698, tmam10@walla.co.il, גן אל-אמל (התקווה), כפר נין, מועצה אזורית בוסתן אל-מאג', ליד עפולה עלית

מטרות הפעילות

- הכרות עם צמחים בסביבת הגן וגילוי עניין בהם
- הכרות עם המאפיינים השונים של צמחים
- לימוד צרכי הקיום של הצמחים
- שימוש מושכל בכלי העבודה השונים המשמשים לעבודה בגינה
- הבחנה בין יצור חי לבין דומם
- הבנה כי הצמחים הם יצורים חיים
- הבנה כי ליצורים חיים דרושים תנאי קיום כגון אויר, מזון, מים ומרחב מחיה
- גילוי אחריות כלפי המרכיבים השונים של סביבת החיים כגון, טיפוח הסביבה ושמירה על ניקיונה
- העשרת הידע של הילדים במושגים מעולם הצמחים

מושגים ומיומנויות

במהלך הפעילות בגינה, נחשפו הילדים לסוגים שונים של **צמחים** כגון, **צמחים מטפסים**, **עשב** ו**שיחים**. הילדים למדו **להכיר** אותם בשמם ו**להבחין** ביניהם. הילדים למדו לזהות את **איברי הצמח** השונים (שורש, גבעול, עלה, פרח וכ"ו). הם למדו כיצד להשתמש נכון במושגים הקשורים לעבודה בגינה כגון, **לזרוע**, **לשתול ולטמון**, הכירו את השימוש בכלי העבודה השונים והתנסו בהם (**מערך**, **משפך**, **מגרפה**). העבודה בגינה זימנה לילדים הזדמנויות רבות של **התבוננות ותצפית** (הן חופשית והן מובנית) שיצרו בפניהם **חווייה רב חושית** - האזנה, הרחה, מישוש וטעימה (את מה שמותר), של כל הנעשה בגינה.

כחלק מהפעילות בגינה, השתמשו הילדים **בכלי מחקר** שונים כגון, **זכוכית מגדלת**, **סרגל וסרט מידה**, אשר אפשרו להם לבצע **תצפיות** מדויקות יותר ו**לתעד** את ממצאיהם **במחברות חקר**. התצפיות והחווייות החושיות סייעו לילדים לבצע **הבחנות והכללות** בין הצמחים השונים על-סמך תכונותיהם השונות כגון, מרקמים (מחוספס/חלק) ודרגות קושי (רך/קשה). **בתחום החברתי**, העבודה בגינה הביאה **לשיתוף פעולה** בין הילדים אשר טיפח אצלם גם את תחושת **האחריות והמעורבות** בנעשה (לדוגמא, בעקבות הצורך בהשקיית הגינה). הם עבדו בגינה מתוך תחושת **שמחה והנאה**, והיה ניכר שהעיסוק תורם לתחושת **הביטחון העצמי** של הילדים ולשיפוט הנכון של **מסוגלות עצמית**.

הילדים פיתחו **מודעות ליחסי הגומלין** המורכבים בין המרכיבים הטבעיים של הסביבה וטיפוח **רגישות, כבוד, אהדה וחמלה** כלפי היצורים החיים בסביבת החיים שלהם. בתחום **האוריינות השפתית**, הילדים תרגלו **ניצני קריאה וכתיבה** ראשונים דרך כתיבת והתאמת שם הצמח לצמח עצמו הגדל בחצר.



ערכים והתנהגויות

- הכרת החשיבות שבשמירה על סביבת החיים נקייה ובטוחה – בתוך הגן ומחוצה לו. לדוגמא, הפחתת המפגעים ברחוב, קישוט הגינה, סידור ותיחום הערוגות באבנים שאספו, שמירה על ניקיון הסביבה ושימוש בפחי אשפה במקומות ציבוריים
 - מיון הפסולת
 - חיסכון במים - הילדים הפנימו שאסור לבזבז מים ושניתן להשתמש להשקיה במים של המזגן או מהמטבח, לדוגמא.
 - שימוש חוזר במוצרים משומשים (כמו צמיגים)
 - הכרת תנאי המחיה המיטביים של הצמחים השונים
- הפחתת השימוש בשקיות ניילון

מדדי הצלחה

בהתחלת המיזם הצבתי לעצמי מטרה עליונה – שתהיה בגן שלנו גינה מוצלחת. בנוסף, היה לי מאוד חשוב לשתף את ההורים בתהליך, ולפתח גם אצלם את המודעות לעניין שמירת הסביבה. חשתי כי תנאי מקדים הכרחי ללימוד הילדים ולהשגת המטרות המרכזיות הוא שיתוף ההורים בכל צעד בתהליך. דרך ההורים וצורת ההתנהגות שלהם יכולתי להכניס את הנושא גם למודעות של ילדים, כמו למשל, איסוף בקבוקי שתייה, פחיות שתייה, הפחתת השימוש בשקיות ניילון, חיסכון במים, מיון שאריות האוכל, הפחתת הזבל בסביבת הגן, שימוש חוזר בצמיגים בגינה, איסוף אבנים מסביבת הגן ובניית ערוגות.

מדדי ההצלחה, כפי שנראו בקרב הילדים היו:

- 90% מהילדים ינהגו לאסוף בקבוקים לשימוש חוזר
- 100% מהילדים יפחיתו את השימוש בשקיות ניילון לאוכל והשתמשו בקופסאות
- 90% מהילדים ינהגו לחסוך בשימוש במים
- 80% ינהגו להסיר מפגעים ברחוב בדרך לגן ובכלל
- 95% מהילדים ינהגו להסיר שקיות או זבל אחר בסביבתם
- 100% ינהגו לשמור על הגינה, על קישוטה ועל ניקיונה

עיצוב הסביבה הלימודית בגן

בהתחלת המיזם הילדים למדו שצריך לנקות את הגינה וסביבתה – הם ניכשו עשבים, זרקו שקיות ופסולת לפח והרחיקו אבנים. אחר כך צבענו את קירות הגינה – כך חסכנו שימוש בדפים וגם קישטנו את הקירות. בשלב הבא, אספנו את כל האבנים והתחלנו לבנות ערוגות ולסדר את הגינה. הגינה קיבלה מראה נקי ומסודר שגרם לילדים לחוש אחריות ולדאוג לשמור אותה כזו. לפעילות משמעותית זו, היו השלכות רבות על כל סביבת החיים של הילדים – הילדים דאגו לשמור גם על ניקיון הגן וחסר המשחקים, סביבת הגן הקרובה ואפילו הגינה הביתית שלהם, כפי שדיווחו ההורים. ההשפעה הורגשה גם במעגלים הרחבים יותר של הילדים – הם הסבירו לחבריהם מדוע אין לזרוק את האשפה מחוץ לפח או ברחוב, והם החלו לגלות אחריות כלפי ניקיון סביבתם (אם בהתחלה לא היו מעיזים להרים פיסת נייר, שקיות או מפגעים קטנים שהיו פזורים ברחוב, היום הם עושים זאת מרצונם).

חוץ מחצר הגן, דאגנו גם לארגן את הכניסה לגן – יצרנו כניסה נאה, ודאגנו כל הזמן לטפח את המראה החיצוני של הגן.



הכנות מקדימות , חומרים וציוד

פעילות מקדימות:

לצורך יידוע ושיתוף ההורים, כינסתי אסיפת הורים בתחילת השנה בה הסברתי להם על נושא המיזם וביקשתי מהם להיות שותפים בכל הפעילויות בו. הבהרתי להורים שהצלחת המיזם זה הצלחתם וגם הצלחת הילדים שלהם. המודעות הזו תרמה מאוד להתפתחות והתקדמות הפרויקט, ומבחינתי כל מה הישג שהצלחנו להשיג נחשב להצלחה.

לפני הקמת הגינה, התייעצתי עם אנשי מקצוע לגבי סוג הזרעים בהם כדאי להשתמש באותה תקופה, מה כדאי לזרוע ומה כדאי לשתול. התייעצות זו היא חשובה ביותר, מאחר שזרעים ושתילים שונים מתאימים לעונות שנה שונות, וכן סוג האדמה איננו מתאים לכל סוג של צמחייה. בעניין הזה התייעצתי גם עם ההורים והסבים של ילדי הגן העוסקים בחקלאות, והם תרמו ועזרו לי רבות.

רשימת החומרים הדרושים:

זרעים מסוגים שונים

שתילים מסוגים שונים (לדוגמא, צמחי מרפא)

מעדרים קטנים (אנחנו רכשנו שניים)

מגרפות קטנות (אנחנו רכשנו שניים)

צבעי גואש לקישוט הקירות

מכחולים ומברשות

צמיגים ישנים (ביקשתי מההורים שיביאו לי מהפנצ'ריה בכפר)

אני ממליצה לתעד את כל תהליך היצירה בצורה מתמדת - על-ידי מצלמה ותיעוד בכתב. כמו כן, עבודה בקבוצות קטנות (5-6 ילדים) מאפשרת להקדיש את מלוא תשומת הלב לילדים ולממצאים השונים שהם מביאים. בנוסף, ניתן לנצל את זמן החצר של כלל הילדים לפעילויות מזדמנות כגון , ניקוי, צביעה וסידור.

תיאור הפעילות

תהליך העשייה בגינה היה מאוד חוויתי, מרגש וגם פשוט במהותו.

לפני הקמת הגינה, הכנו את השטח ניכשנו עשבים, זרקנו פסולת לפח והרחקנו אבנים.

השלב הבא היה חפירת הערוגות, הכנת האדמה (הפיכתה ואוורורה) באמצעות מגרפות ומעדרים, יצירת שבילים קטנים בין הערוגות, סימון באבנים וזריעת הזרעים. יש לזרוע את הזרעים אחד אחד, במרחקים שווים ביניהם (תלוי בסוג הזרעים), ואחר כך צריך להשקות את הערוגות במים, רצוי מים ממוחזרים של המזגן או של הגשם (תלוי בנמצא).

ביום הכנת הגינה צריך לעשות טבלה שמטרתה לתעד את תהליך הנביטה והתפתחות הצמחייה בגינה, למשל בכל בוקר יום ראשון של השבוע. מאוד חשוב להקצות עמודה או טבלה נפרדת לכל צמח ולתעד את תהליך הנביטה של כל זרע. מאחר שתנאי הסביבה של כל הזרעים הם שווים בגינה, הטבלה מאפשרת לילדים לבדוק ולתעד בצורה מוחשית כמה ימים לוקח לכל זרע עד לנביטה, ולהשוות ביניהם. ניתן גם לעשות לכל ילד טבלה אישית שתהיה במגירה שלו ותאפשר לו לתעד באופן עצמאי.

בכדי לקשט את קירות החצר, הילדים יצאו עם צבעי גואש ומכחולים וצבעו את הקירות. אנחנו יצרנו ספר לכל צמח שהיה בגינה המתאר את שלבי התפתחותו – מהזרע ← לנביטה ← לפרח ← לפרי. תארנו את כל תהליכי ההתפתחות של הצמח, שלב אחר שלב – הילדים ציירו את הצמח בשלבי ההתפתחות השונים, הם תיעדו על הלוח החודשי כמה ימים לקח לכל צמח עד שראינו את הנביטה שלו, הם מדדו (בחוטים או בנייר) את הגודל שלו והדביקו את הממצא על הדף המיועד לו, מאוחר יותר הם גם כתבו את שם הצמח ורשמו את גודלו במספרים. בנוסף, ההורים סייעו לילדים לאסוף מידע לגבי משפחת הצמח, שם הפרי, לאילו מאכלים משמש, אילו ויטמינים יש בו, השגת תמונות נוספות שלו, ותאור סוגים אחרים מאותה המשפחה במידה וישנם, ואת כל המידע הזה הוספנו לספר בספרייה.

את כל התהליך הזה תעדנו בתוך חוברת שהייתה מונחת בספריית הגן, ובסוף השנה כל ילד קיבל העתק מכל הספרים והחוברת שיצרנו.

בנוסף, במהלך השנה ביצענו מספר פעילויות ביחד עם ההורים:

1. אחד ההורים העובד כשף בכיר בבית מלון, הגיע לגן ודיבר עם הילדים על תזונה נכונה. ביחד איתו הכנו עם הילדים סוגים שונים של סלטים מירקות הגינה, וקוקטיל פירות טריים.
2. לסיכום הפעילות כולה, קיימנו יום בישול של מלוכיה מהגינה יחד עם ההורים. פעילות זו הייתה בהחלט שיא מבחינת הילדים, ההורים וצוות הגן.



אחרי הפעילות

הדבר הבולט ביותר שחווינו במהלך שנת פעילות זו היה תחושת לכידות, אחווה ואכפתיות לזולת שאין כמותן בין הילדים. במהלך השנה נעלמו האלימות, הריבים המיותרים והפגיעות הילדותיות שכולנו מכירות היטב בתוך הגן. הייתה שנה שבגאווה אני מספרת עליה כמפעל חיים חברתי ריגושי

אחד גדול שהשלכותיה היו מרובות - הן בצד המדעי, הן החברתי-רגשי וכמובן הלימודי.

תגובות הילדים :

הילדים מאוד נהנו ממיזם "הגינה הלימודית". הם ראו כיצד הצליחו לעשות דבר גדול במו ידיהם. הצלחת המיזם – צמיחת הזרעים והשתילים והשימוש בתוצרי הגינה, נסך בהם תחושת ביטחון עצמי ויכולת עצומים, הם תפסו את עצמם כגדולים. הילדים תצפתו ותעדו את כל הרגעים לאורך כל התהליך – מהזריעה, הנביטה והצמיחה ועד לבישול או עד שהפרי חנט ובשל. רגע השיא עבור הילדים היה הצלחת הגידול של צמח "המלוכיה" והשימוש בו לצורך בישול. הם תעדו איך גדל שלב אחר שלב, וכל ילד חש כי נתן את חלקו באופן שווה בעשייה זו - אם בשלב הראשוני בהכנת האדמה או בהשקיה או בשמירה על הסביבה. ביום שבשלנו את המלוכיה בגן זה היה הרגע שהילדים חיכו לו לאורך כל המיזם, הרגע הכי גדול שחיכה לו ילד קטן כדי להוכיח לכולם הנה אני הצלחתי, עשיתי את זה. הילדים הציעו להזמין את כל ההורים שלהם שיאכלו ביחד איתם ואני הרגשתי שהם פשוט רוצים להחזיר להוריהם טובה מאוד גדולה, ולגרום להם להיות עדים להצלחתם. כאן אני מדברת כמובן גם על ההצלחה הרגשית והחברתית שהם השיגו - **מה אני צריכה יותר מעונג ושמחה כאלו?**

אני מספרת על הרגע הזה שעבר ומרגישה אותו כמו עכשיו עם צמרמורת בגוף, תחושת גאווה עם שמחה וניצחון ביחד, אין יותר מזה.

עד היום כשהילדים פוגשים אותי בבית הספר הם שואלים "מתי תעשי עוד פעם מלוכיה?"

הם אמרו שהאוכל הזה יותר טעים ממה שאימא שלהם מבשלת, וזה רק בגלל שהם לקחו חלק בתהליך העשייה.

אני למדתי: איך לחפש את נקודת האור בכל ילד - לכל ילד יש בו מטמון אבל צריך לדעת באיזו דרך ניתן להשיג את המטמון ולכל ילד יש דרך שונה מהאחרים. לכל ילד יש צד שהוא חזק בו ושהוא יכול להשתמש בו, רק צריך לדעת איך ומתי להפעיל את הכישרון של כל ילד. העשייה בגינה נתנה לכל ילד הזדמנות להתבלט ולצמוח כמו כל צמח, כאן אין מדד להצלחה בכתיבה או בקריאה אלא בעשייה. כולם עשו עבודה משותפת, כולם עזרו לכל, וכולם השלימו זה את זה. בסוף התמונה היא של כולנו והגינה של הכול, לכן השמחה התחלקה שווה בשווה בקרב כל הילדים.

למדתי שאפשר ללמד כל נושא, גם אם הוא מדעי ומורכב, ולהעבירו בצורה שתתאים לרמת הגיל של כל ילד, כי ילדים קולטים הכול. לאור ההצלחה הגדולה שהייתה בשנה שעברה, החלטנו שגם השנה אנו רוצים לעשות מיזם בגינה, וכבר התחלנו בהקמתה. אנו מקווים שלגינה יהיו הדים כמו בשנה שעברה, ושנהפוך לגן ירוק עוד השנה.

שאלות שהילדים שאלו בעקבות הפעילות (ברמה הרגשית והמדעית):

בסוף השנה עשינו סיכום לנושא הגינה ולשאלות הרבות ששאלו הילדים במהלך הפעילות, כגון:

1. למה הצמח של הבצל והמלוחיה נהיה דק וגבוה ושל המלפפון ארוך ושטוח?
 2. למה לקישואים ברגע שקוטפים אותם מהגינה רואים שיש "דמעות זולגת" כמו מים, ולקישואים שקונים במכולת אין את הנוזל הזה?
 3. האם הצמחים נשארים כמו שהם לאורך כל השנים?
 4. למה הפרי של הצנונית נמצא מתחת לאדמה?
 5. אם נשאיר את עגבנית השרי עוד זמן היא תהיה גדולה (כמו עגבנייה רגילה)?
 6. איך אפשר להשתמש בזרעים שזרענו גם בשנה הבאה? עשינו ניסוי על הקישואים וראינו שמתקבלים זרעים אחרי שמיבשים אותם.
- את חלק מהשאלות בדקנו בתהליך חקר ועל חלקן ענינו לאחר בדיקה בספרות.

תגובות ההורים:

ההורים היו גאים בילדיהם, הרגשתי את זה באסיפת ההורים המסכמת בסוף השנה. הם התלהבו מהמיזם וביקשו שנבצע אותו בכל שנה. הם התלהבו והתנדבו בשמחה לעבוד בגינה, הציעו לעזור בכל מה יידרש לקידום הילדים, וגם ביקשו ממני להציע לכל הגנות בגני הכפר לעשות מיזם כזה.

הכי חשוב היו דיווחי ההורים על כך שילדיהם תמיד באו וחזרו מהגן מרוצים ונהנים, לא קרה פעם שלא התחשק להם לבוא לגן, ואפילו בימי מחלה מאוד התאכזבו וכעסו על הוריהם שלא נתנו להם ללכת לגן. ההורים עצמם העידו כי זה אומר הרבה, כי זו ההוכחה שהילדים הרגישו בגן כמו בבית.

קיבלתי הרבה מכתבי הערכה ותודה בשנה הזאת מההורים וגם מהילדים.



סיכום ומשוב

מסקנות :

- דרך מעשי הידיים והפעלת החושים של הילד מתרחשת הלמידה הנכונה, זה המקום שצריך להשקיע בו, וזה הדרך הנכונה והפשוטה שילד ילמד.
- יש לקחת את הזמן הדרוש בכל מיזם – להתחיל ולבנות אותו בהדרגה.
- תיעוד ההתרחשות בזמן אמת הוא מאוד חשוב כדי שהילדים יזכרו בעתיד.
- בכדי להפחית את אלימות בין ילדים בכלל ובגן בפרט, צריך להעסיק הילדים בדברים שהם אוהבים ונהנים ולא לכפות עליהם לעשות דברים בעל כורחם.
- לתת לילדים משימות שנדע מראש שהם יצליחו בהן.

מה היה טוב :

מבחינתי כגננת כל התהליך היה טוב ומבורך. הוא השאיר בי טעם של עוד - שכדאי לעשות את המיזם הזה כל שנה ובכל פעם לעלות עוד מדרגה. בעתיד הייתי רוצה שהילדים בגן יהיו חוקרים קטנים, שיהיו נגישים לכלי מחקר כגון מיקרוסקופ שיאפשרו להם לצפות בדברים שהעין אינה מסוגלת. אני שואפת שיהיה לי בגן מקרן המחובר למחשב עם אינטרנט באמצעותו אוכל להראות לילדים כל מיני דברים או ניסויים מאתרים שונים במקום שאספר בעל פה על מגוון הנושאים הנלמדים בגן.

מימדי ההצלחה מבחינתי היו יותר ממה שצפיתי. אם הצבתי לעצמי בהתחלת המיזם מטרה של 80% ההצלחה במימדים שונים, אחרי הפעילות ראיתי שישנם 100% הצלחה. השנה אני מתחילה מנקודת הזינוק שהייתה ומקווה להגיע ליותר ותמיד שואפת לעוד, **השמיים הם הגבול**.

השנה אני חוזרת שוב לנושא הגינה עם מידע שאספתי בשנה שעברה אבל עם אוכלוסיה חדשה ורק נותר לי להתמקד בתגובות הספציפיות של הילדים, לכל הערה ולכל אמירה.

